

<R2>FAKTAINSAMLING

När din chef (nyhetschefen, redaktionssekreteraren eller redaktionschefen) har bestämt sig för att ni ska gå vidare på ett uppslag börjar ditt arbete. Att producera en nyhetsartikel innebär två huvudmoment: du ska samla in underlag för din text och du ska skriva ut artikeln.

Underlaget baserar sig på muntliga och skriftliga källor, som sedan ska värderas. När du skriver ut din artikel har du ofta fått en ungefärlig längd av din arbetsledare, du vet alltså om du ska producera en notis eller en längre artikel. Hur mycket material du ska samla in hänger också på hur lång tid det är kvar till pressläggningen.

<R3>Skaffa kunskap

Nyfikenhet är en av nyhetsreporterens främsta egenskaper. För att bli framgångsrik måste du ständigt fråga, för läsarnas räkning: Vad har hänt? När då? Vilka människor berörs? Varför blev det så här? Tänk särskilt på att arbeta förutsättningslöst. Låt inte en redan färdig hypotes blockera ditt sätt att arbeta.

Det är oerhört viktigt att du också kritiskt granskar det material du får fram. Det är inte säkert att din faktainsamling, hur gedigen den än kan förefalla vara, ger en rättvisande bild. Fällorna är många.

En eller flera källor kan missta sig eller rentav låta sin berättelse färgas av personliga hänsynstaganden. Du kan själv missuppfatta viktig information. Dokumentationen du får fram är kanske inte fullständig. Viktiga intervjupersoner är inte anträffbara eller vill inte tala med dig. För att kunna ge en rättvisande bild i din artikel är det mycket viktigt att ha tillgång till så mycket information som möjligt.

För att få svar på dina frågor är det viktigt att du själv beger dig till platsen för den händelse du ska skildra. Finns det möjlighet tidsmässigt, praktiskt och ekonomiskt ska du alltid försöka ta dig dit, det vill säga under förutsättning att där fortfarande finns information att hämta. Om TT meddelar att statsministern på en presskonferens för några timmar sedan redogjorde för si och så är det naturligtvis meningslöst att bege sig till lokalen för presskonferensen. Men saken kommer i ett annat läge om nyheten gäller ett bankrån, en trafikolycka, en företagsnedläggning, en miljökatastrof, skadegörelse, förgiftning på ett dagis och så vidare.

Här gäller det alltid för reportern att om möjligt skaffa sig kunskap på ort och ställe. Det ger en helt annan kvalitet åt din artikel än aldrig så många telefonsamtal. Ett händelseförlopp är alltid lättare att förstå för den som med egna ögon ser vilka faktorer som påverkat skeendet. Det kan vara terräng, väder, belysning och inte minst människorna på plats som ger reportern underlag för artikeln. Således kan det vara meningsfullt att ge sig i väg från redaktionen trots att det var timmar eller rentav dagar sedan händelsen ägde rum.

Nyhetsarbetet innebär ofta att reportern arbetar under tidspress. Men även om det är bråttom är det värdefullt att vara så påläst som möjligt innan du sätter igång. Det sparar mycket tid och du vinner också större respekt. Ingen begär att en allmänreporter ska vara expert på specialområden som arbetsmarknad, medicin eller informationsteknologi. Men att hjälpligt sätta sig in i ämnet är en nödvändighet. Dock med den reservationen att tiden kan sätta käppar i hjulet. Du kanske bara har någon timme på dig till deadline (tidpunkt då artikeln måste vara klar för att kunna tas med i tidningen) och då måste du kunna improvisera.

Normalt skaffar du dig en uppfattning om ämnet och bakgrunden till din artikel genom att läsa in material som finns tillgängligt. Använd tidningens bibliotek och arkiv. Sök på Internet. Prata med kolleger som kanske har specialkunskaper inom området och som kanske kan ge dig tips om personer som är lämpliga att tala med.

Låt oss ta ett exempel. Företaget X kallar till presskonferens för att informera om att man kommer att organisera om. Material kommer att delas ut på presskonferensen, men du vill vara väl förberedd. I arkivet ser du att din tidning skrivit om företaget flera gånger det senaste året. Det har varit bekymmer med minskad orderingång för konkurrensen har ökat, en hel del likvärdiga produkter importeras från lågprisländer. Du ser också att facket och företagsledningen tidigare varit oense om hur företaget ska möta problemen.

Efter att ha talat med din kollega som skrev den förra artikeln får du ytterligare en fördjupning, och han berättar också att han har företagets årsredovisning på sitt rum. Den läser du innan du går till presskonferensen.

Eftersom du nu börjar ana att omorganisationen kan handla om minskning av produktionen och uppsägningar av personal har du möjlighet att i förväg förbereda några frågor och tänka igenom vilka personer du vill intervjua för att få en rättvisande bild av situationen.

Nästa steg blir att gå på presskonferensen. Det visar sig att dina förberedelser ger utdelning, nyheten är just att företaget ska skära ner. Du läser pressmaterialet och ställer de frågor du förberett plus ytterligare några som presskonferensen gett upphov till.

Men räcker ditt material för att ge en rättvisande bild? För vem har nerdragningen betydelse? Är företagets beskrivning av anledningen riktig? När du kommer hem till redaktionen bestämmer du dig för att tala med några av de anställda. Här kan det vara slumpen som styr vem du tar kontakt med: fackets ordförande kanske kan tipsa dig om några namn, någon på redaktionen känner kanske någon som känner någon som arbetar på företaget. Eller så åker du tillbaka själv med en fotograf och ber att få gå runt och tala med personalen.

Slutligen kompletterar du med synpunkter från någon som inte företräder företaget men som ändå kan ha en uppfattning om det som hänt: kanske någon kund som nu påstås ha minskat sina beställningar drastiskt, kanske någon lokal politiker som beskylls för att inte tillräckligt stödja företagandet på orten. Eller vem du nu anser har uppgifter som kastar ljus över din nyhet.

Varje artikel är unik så tillvägagångssättet skiljer sig naturligtvis från fall till fall. Men metoderna är desamma: Faktainsamling från skriftliga och muntliga källor, värdering av materialet, sammanställning till en färdig artikel.

Researchen ställer också stora krav på reporterens fantasi och analysförmåga. Ett klassiskt skämt på redaktionerna handlar om den gröne reportern som rapporterar till nyhetschefen, som bett honom intervjua ortens nyblivne lottomiljonär.

- Det blir ingen artikel. Jobbet sprack.
- Varför då? undrar chefen.
- Frun säger att han inte är hemma.

»En bra reporter får alltid tag på folk«, lyder en gammal klyscha som det ligger mycket i. Du bör aldrig nöja dig med beskedet att någon inte finns hemma, i vart fall inte om vederbörande inte lätt kan ersättas med någon annan i din artikel. Din uppgift är att ta reda på var och när du kan nå din intervjuperson och påhittighet är en dygd. Säger hustrun att din intervjuperson är hos tandläkaren och du har en timme kvar till pressläggning finns inget annat att göra än att be om namn och adress till tandläkaren.

Men återigen finns det skäl att påminna om etiken. Journalister har med rätta kritiserats för att alltför brutalt samla in information om omständigheterna kring olyckor och brott. Lika viktigt som nyfikenheten och lidelsen för det journalistiska uppdraget är, lika viktigt är det att kunna avstå från att tränga sig på människor som drabbats av chock, sorg, sjukdom eller brott. Hur sådana situationer ska hanteras avgör man från fall till fall på redaktionerna.

<R3>Intervjun

Intervjun är den absolut vanligaste metoden att samla information till alla slags artiklar. Denna arbetsmetod ställer stora krav på reportern, som ofta möter en intervjuperson som gått på kurs för att lära sig hantera frågvisa journalister som ställer obekväma frågor. Det är därför viktigt att reportern har goda kunskaper i intervjuteknik och dessutom kan praktisera dem. Detta behandlas särskilt i kapitlet om intervjuteknik.

Här ska vi i stället diskutera vilka olika typer av intervjuer som kan vara aktuella i en nyhetsartikel och hur reportern bäst går till väga. Det är ofta bråttom, både intervjuare och intervjuperson kan vara oförberedda och stressade. Intervjun kan också komma att handla om saker som intervjupersonen helst inte vill prata om.

Har du möjlighet att välja mellan en telefonintervju eller att sitta öga mot öga med din intervjuperson ska du absolut satsa på ett möte. Det är lättare att etablera en personlig kontakt och en förtroendefull relation då. Dessutom finns det många nyanser i ett samtal som inte går fram i telefon. Den intervjuades kroppsspråk kan säga mer än många ord.

Trots dessa förbehåll är ändå telefonen ett förträffligt redskap om du bara ska ställa några korta frågor, kanske ha en okontroversiell kommentar eller några enkla sakuppgifter.

Intervjun ingår ofta som en mindre del i nyhetsartikeln. Skillnaden mellan olika typer av intervjuer framgår i kapitlet om intervjuer och intervjuteknik. Det är inte säkert att du kommer att använda din intervjuperson som öppen källa i den färdiga artikeln. Många gånger handlar det om att skaffa sig en bakgrund eller ta fram några enkla uppgifter som hjälper dig i arbetet men som läsaren inte har så stor glädje av. Exempel på en osynlig källa kan vara juristen som för dig reder ut skillnaden mellan att överklaga en dom till Högsta Domstolen (HD) och att begära resning. Sådan sakkunskap är värdefull innan du tar kontakt med dina verkliga källor, exempelvis advokaten som för sin klients räkning ska överklaga, eller åklagaren i det aktuella målet.

Detta är inte detsamma som anonyma källor, som ska undvikas. Journalistik skiljer sig från fiktion såtillvida att materialets sanningshalt helst ska vara kontrollerbar. Läsaren ska inte behöva befara att reportern uppfunnit sina källor i brist på verkliga. Därför är källor av typen »en centralt placerad källa i regeringskansliet« eller »en man som inte vill uppge sitt namn« inte så lyckade. Grundregeln är att människor som framträder i tidningen gör det med namn och kanske bild. Däremot kan det finnas tillfällen då reportern tvingas hemlighålla namnet på sin källa för läsekretsen, men skälen för detta ska då vara mycket goda.

I nyhetsartikeln är den korta intervjun vanligast. Intervjupersonen har någon roll i det händelseförlopp du ska skildra i artikeln. Förbered de viktigaste frågorna i förväg och tänk på att svaren på frågorna när, var, hur, vad och varför ofta är centrala. Anteckna eller spela in på band. Fördelen med att använda bandupptagning är att du får med den exakta ordalydelsen, nackdelen att också allt ovidkommande småprat går in. Gäller det en intervju om något kontroversiellt bör du absolut använda bandspelare, då blir det ingen diskussion i efterhand om vad som har sagts. Glöm bara inte att kolla batterierna, många jobb har blivit förstörda för att intervjun aldrig gått in på bandspelaren. Observera också att det är tillåtet enligt lag att banta ett telefonsamtal även om bara den ena parten är medveten om bandupptagningen. Men normalt informerar du givetvis din intervjuperson om att du bandar samtalet.

För att intervjupersonen ska få en chans att förstå vad du är ute efter börjar du med att tala om vad din artikel ska handla om och var den ska publiceras. Du behöver däremot inte avslöja vilka ytterligare personer du tänker tala med, om du bedömer att det är en nackdel.

Tänk på att din intervjuperson oftast kan det ämne du ska skriva om. Det betyder att han eller hon ibland förutsätter större kunskaper hos dig och läsarna än ni har. Det kan också märkas genom att intervjupersonen pratar invecklat och med luckor. Exempel där du ska vara vaksam är formuleringar som »efter det som har hänt planerar vi att ...«, »som du vet har det hänt tråkiga saker här på företaget...«, »nu när förutsättningarna är så goda...«

Var uppmärksam och ställ följdfrågor: vad är det som har hänt? vilka är de goda förutsättningarna? Tänk på att vara så konkret du kan och se till att din intervjuperson inte förirrar sig in i abstrakta resonemang.

Hur gör du om du, trots alla ansträngningar, inte får tag på den person som du ska intervju? Vederbörande befinner sig på en fjälltopp utan mobiltelefon och pressläggningen närmar sig. Första åtgärden är att ta reda på om intervjupersonen kan ersättas av någon annan. Partisekreteraren kan kanske till nöds ersätta partiledaren, vice verkställande direktören kanske duger i stället för verkställande direktören. Men ibland är intervjupersonen helt avgörande för kvaliteten på artikeln. Det enda vittnet till en flygkrasch kan knappast ersättas, inte heller författaren som samma just fått årets Nobelpris. I en sådan situation finns inte så mycket att göra. Kan publiceringen skjutas upp inväntar du din intervjuperson. En sämre lösning är att avsluta artikeln med »Nyhetstidningen har sökt XX för en kommentar men inte lyckats nå honom«.

Ibland vill den intervjuade få läsa intervjun innan den går i tryck. Grundregeln är att den som intervjuas har rätt att se eller höra sina egna citat, det ligger givetvis också i tidningens intresse att intervjun är korrekt. Är det bråttom går det utmärkt att läsa upp citaten i telefon eller att skicka e-post.

En delikat situation kan uppstå när intervjupersonen i efterhand förtroligt säger till reportern att »jo, jag sade visserligen så där, men vid närmare eftertanke vill jag inte ha med det i tidningen«. Är uttalandet harmlöst och inte viktigt för artikeln går den hyggliga reportern säkert med på det, men värre är om det handlar om det bärande citatet. Skulle det uppstå en direkt konflikt blir det en fråga för den ansvarige utgivaren.

<SA>**SAMMANFATTNING:**

- Nyhetsarbetet börjar med att samla information. Var påläst innan du sätter i gång. Skaffa dig bakgrundsfakta genom att läsa vad som tidigare skrivits i ämnet.
- Bästa faktainsamlingen sker på fältet. Telefonen är ett bra hjälpmedel. Var nyfiken.
- Intervjun som arbetsmetod är oslagbar.
- När allt material är insamlat gäller det att värdera materialet.
- Faktauppgifter ska kontrolleras, liksom källornas tillförlitlighet.

<R2>**ATT SKRIVA EN NYHETSARTIKEL**

När det är dags att sammanställa materialet har du förmodligen en hög framför dig. Dokument av olika slag, pressmaterial, protokoll, brev, tidningsartiklar, anteckningar, renskrivna band, fax och utskrifter av webbmaterial ligger i en salig röra och nu är det dags att ta ställning till hur du ska bygga upp din text. Vad ska vara med? Vad ska du strunta i? Behövs det kompletteringar?

Innan du sätter i gång måste du bestämma dig: vad är viktigast? Vilken infallsvinkel ska jag välja? Att »vinkla« en artikel har oförtjänt fått en negativ klang. Många läsare föreställer sig gärna att det innebär att journalisterna förvränger fakta för att skapa en så sensationell artikel som möjligt. Eller att bisaker lyfts fram till huvudsak, medan det viktiga förpassas till en bisats i slutet av artikeln. Detta är en missuppfattning, en skickligt vinklad artikel syftar i stället till att ge ett perspektiv som ska gagna läsaren. Det hindrar inte att både läsare och journalister kan ha olika uppfattning om vilken vinkel som är den bästa.

Låt oss ta ett påhittat exempel. Ett stort läkemedelsföretag kallar till presskonferens och presenterar där ett nytt läkemedel mot övervikt. Journalisterna på plats får all tänkbar information: forskningen som föregått introduktionen, vilka komponenter medlet innehåller, hur det ska doseras, vilka effekter som kan uppnås, när medlet kan vara ute på marknaden och så vidare.

Väl hemma på redaktionen kompletterar reportern sitt material. Du tar kontakt med läkare, du kontrollerar om det finns några konkurrenter som tillverkar liknande eller andra preparat, du undersöker om medlet redan finns på marknaden i andra länder och hur det mottagits där. Under resans gång får du fram uppgifter som aldrig nämndes på presskonferensen: medlet som nu ska lanseras i Sverige har sålts i landet X tidigare men dragits in där på grund av svåra biverkningar. Flera patienter uppges ha dött.

Du kontakter nu läkemedelsföretaget som medger att i extremt sällsynta fall kan vissa biverkningar visserligen inträffa, men risken är så liten att läkemedelsföretaget inte ansett det värt att nämna. Dina vidare efterforskningar visar att det råder delade meningar bland expertisen om bantningspreparatets effekt. Å ena sidan säger en grupp ansedda experter att medlet förmodligen är revolutionerande och att biverkningarna är nästintill obefintliga. Å andra sidan säger en annan grupp experter att medlet inte borde släppas på den svenska marknaden. De dödsfall som faktiskt ägt rum visar att medlet är farligt.

När du nu ska skriva din artikel måste du bestämma dig för en vinkel på artikeln. Från vems perspektiv skriver du? För vilka läsare? Den grundläggande frågan du måste svara på innan du börjar skriva är: vad vill jag berätta? Nyheten är given, ett nytt läkemedel mot övervikt har tagits fram och kommer att säljas i Sverige. Men det finns flera sätt att presentera den:

Nytt bantningsmedel har orsakat flera dödsfall.

Snart lanseras det i Sverige.

eller

Nytt bantningsmedel succé för överviktiga.

Snart lanseras det i Sverige.

Ingen av formuleringarna är felaktig – men läkemedelsföretaget skulle garanterat underkänna den ena med hänvisning till att nyheten fått en negativ vinkel.

Ett autentiskt exempel gäller biltillverkaren Mercedes-Benz, som lanserade en ny bilmodell. Motorjournalisterna fick som brukligt provköra bilen, och biltillverkaren hade tänkt sig en fördelaktig publicitet. Dessvärre välte bilen när den provkördes av en svensk journalist. Det hjälpte inte att Mercedes hävdade att bilen körts på ett felaktigt sätt. Nyhetsvinkeln blev att bilen välte, inte att den nu lyckliggjort marknaden med sin ankomst.

Det gäller för den professionella reportern att noga värdera alla uppgifter som kommit fram och utifrån det bestämma sig för vad som dels är sant, dels är relevant. Kom också i håg att inte i förväg bestämma infallsvinkeln utan låt den samlade informationen avgöra. Annars kan det gå som för den förhoppningsfulle vikarien på landsortstidningen. Enligt en gammal anekdot skickades han för att referera en debatt i fullmäktige mellan två lokala politiker. Reportern återvände till tidningen och rapporterade till redaktionssekreteraren att debatten blivit inställd, varför det inte skulle bli någon artikel. I konkurrenttidningen stod dock nästa dag att läsa, i en stort uppslagen artikel, att den kände lokalpolitikern avlidit mitt under pågående debatt i fullmäktige.